

Katowice, dn. 17. 09. 2023

Dr hab. Irena Pilch, prof. UŚ
Instytut Psychologii
Uniwersytet Śląski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Anety Drożdżewicz

pt. „Wybrane modele psychopatii w kontekście Kołowego Modelu Metacech Osobowości”
napisanej pod kierunkiem dr hab. Jana Cieciucha, prof. uczelni

Przedłożona do oceny rozprawa doktorska mgr Anety Drożdżewicz poświęcona jest w całości psychopatii – konstruktowi znanemu i budzącemu zainteresowanie zarówno wśród profesjonalistów (badaczy i praktyków – psychologów, psychiatrów, pedagogów resocjalizacyjnych itp.) jak i opinii publicznej. Jako główny cel pracy Autorka podaje porównanie najważniejszych modeli psychopatii w celu znalezienia odpowiedzi na pytanie o jej podstawowe aspekty. Literatura poświęcona psychopatii jest bardzo rozległa, zawiera ona dużą liczbę zarówno badań empirycznych, jak i konkurencyjnych teorii psychopatii, co sprawia, że w tym obszarze badawczym panuje duży chaos. Dotyczy to nawet podstawowych kwestii definicyjnych, a więc gdy próbujemy dowiedzieć się czym jest, a czym nie jest psychopatia, spotykamy brak konsensusu. Z tych powodów każda praca ułatwiająca syntezę nagromadzonych przez dziesięciolecia wyników badań jest bardzo cenna i oczekiwana. Praca mgr Drożdżewicz moim zdaniem przyczyni się do uporządkowania dotychczasowych wysiłków badaczy i ułatwi porównywanie wyników badań realizowanych na podłożu różnych teorii i przy pomocy odmiennych narzędzi badawczych.

Rozprawa doktorska liczy 160 numerowanych stron i składa się z sześciu rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały zawierają przegląd literatury tworzący teoretyczne podłoże badania

własnego, dwa kolejne charakteryzują metodologię badania własnego, zaś dwa ostatnie stanowią prezentację badania i dyskusję uzyskanych wyników. Praca zawiera także streszczenie, bibliografię i dodatkowo aneks (zawierający użyte w badaniu narzędzia badawcze, zamieszczone jedynie w wersji papierowej pracy). Struktura pracy jest zgodna z zasadami przyjętymi dla prac empirycznych; jest także przejrzysta i logiczna. Praca nie zawiera natomiast spisu tabel i rysunków, zwyczajowo umieszczanego w rozprawach doktorskich, który w tym przypadku (53 tabele, 35 rysunków) mógłby ułatwić czytelnikowi poruszanie się w obrębie pracy.

Pierwszy rozdział pracy zatytułowany „Modele psychopatii” prezentuje najważniejsze koncepcje psychopatii poczynając od ujęć historycznych, aż do najnowszych konceptualizacji, natomiast rozdział drugi zawiera prezentację kołowego modelu metacech osobowości, który w projekcie pełni rolę kluczową, posłużył bowiem jako matryca na tle której umiejscowiono każdy z wymiarów psychopatii, uwzględniany w wybranych modelach. Część dotycząca psychopatii jest ujęta syntetycznie, wymiary psychopatii zostały scharakteryzowane w formie tabelarycznej. Taka forma prezentacji ułatwia czytelnikowi orientację i porównywanie opisywanych modeli, ma jednak także negatywy. Z jednej strony, nieco brakuje mi głębszej refleksji nad odmiennościami prezentowanych koncepcji, wychodzącej dalej poza aspekt strukturalny, a także własnego ustosunkowania Autorki do silnych i słabych punktów tych koncepcji. Z drugiej strony, aspekt strukturalny jest przedmiotem zainteresowania Autorki ze względu na sformułowane na wstępie pytanie badawcze.

Rozdział trzeci pracy zawiera główny problem pracy oraz hipotezy szczegółowe, sformułowane w stosunku do jedenastu ujęć osobowości psychopatycznej, zawartych w wybranych konceptualizacjach psychopatii i konstruktywów pokrewnych (jak np. dysocjalne zaburzenie osobowości). Prócz najważniejszych modeli wielowymiarowych, uwzględniono także jednowymiarową psychopatię będącą elementem ciemnej triady osobowości. W

przypadku każdego z wymiarów ujętych w badaniu, Autorka sformułowała hipotezę określającą postulowaną lokalizację wymiaru w przestrzeni wyznaczonej przez kołowy model metacech osobowości, a także przedstawiła odpowiednie uzasadnienie. Natomiast w rozdziale czwartym znajduje się opis dwunastu narzędzi badawczych przeznaczonych do pomiaru psychopatii w wybranych modelach, a także charakterystyka grupy badawczej, opisy procedury oraz zastosowanych narzędzi analizy statystycznej. Część opisująca grupę jest bardzo lakoniczna i obejmuje jedynie dwie zmienne demograficzne: wiek i płeć uczestników i uczestniczek. Podstawowe informacje dotyczące wykształcenia, statusu zawodowego, stanu cywilnego osób badanych byłyby przydatne dla zrozumienia specyfiki grupy, nie naruszając jednocześnie prywatności osób badanych. Prywatność tę mogły natomiast naruszać gromadzone przez Autorkę adresy mailowe, które często zawierają imię i nazwisko właściciela. Natomiast w opisie procedury badawczej brakowało mi informacji o tym, jaką instrukcję otrzymały osoby badane (czy znały cel badania, czy były informowane że podobieństwo pytań w kolejnych „testach” związane jest z tym celem oraz że niektóre pytania mogą dotyczyć „trudnych” problemów typu pobyt w więzieniu, kradzież; że mogą w każdej chwili zrezygnować z badania), a także ile osób odpadło z grupy w po pierwszym etapie oraz w trakcie każdego z trzech etapów (w trakcie rozwiązywania testów). Interesuje mnie także w jakiej formie Autorka podsycala motywację osób badanych, aby zdecydowały się na udział w II i III części badania.

Rozdział piąty rozprawy prezentuje wyniki badania własnego i jest podzielony na cztery sekcje. W sekcji pierwszej umieszczono statystyki opisowe dla zmiennych badania. Rozkład zmiennych był weryfikowany na podstawie miar asymetrii (wartości skośności i kurtozy). Autorka wymienia każdorazowo zmienne, dla których wartości te (przedstawione w tabelach, dla każdej skali psychopatii osobno) wykraczają poza przyjęty przedział (-1, 1), oraz określa przy pomocy odpowiedniej etykiety formę odstępstwa od rozkładu normalnego. Dwie

niedoskonałości można zauważyć w tej części pracy. Po pierwsze, komentowana jest jedynie wartość kurtozy (a nie skośności) i nie wytłumaczono z czego to wynika (np. rozkład jest określany jako leptokurtyczny, natomiast nie mamy informacji czy asymetria określana przez skośność jest lewo- czy prawostronna). Choć nie ma to może dużego znaczenia dla dalszych analiz, to jednak nie potrafiłam znaleźć przyczyny tego wybiórczego traktowania wskaźników asymetrii. Po drugie, występują pojedyncze błędy „z nieuwagi”: rozbieżności pomiędzy wartościami w tabelach a ich opisem (dotyczy to tabel: 24 – rozkład zmiennej psychopatia nie jest leptokurtyczny lecz jest prawostronnie skośny i 27 – ominięty opis zm. niewytrwałość); w tabeli 28 powtórzone są omyłkowo niektóre jej części (cała domena przywiązania i dwie pojedyncze zmienne (domena i cecha)).

Druga sekcja rozdziału Wyniki przedstawia rezultat hierarchicznej eksploracyjnej analizy czynnikowej, wykonanej na skalach głównych miar psychopatii. Testowano rozwiązania od jedno- do pięcioczynnikowego. Wyniki pokazane są w tabelach i opisane; stanowią one odpowiedź na pytanie o liczbę wymiarów psychopatii, do których trzeba się odwołać porządkując dane ze skal mierzących psychopatię jako wymiar. Tę bardzo cenną analizę wykonano z pominięciem jednego z istotnych narzędzi pomiaru (PPI Lilienfelda), co miało uzasadnienie, gdyż na pytania tej skali osoby badane odpowiadały w III etapie badania, a grupa która uczestniczyła we wszystkich trzech częściach badania była stosunkowo niewielka (N=209). Sądzę więc, że zdecydowała w tym wypadku liczebność grupy. Jednak powyższa decyzja nie była w pracy wyjaśniona ani nie została wyrażona wprost.

W sekcji trzeciej wyników, po sprawdzeniu założeń, Autorka testuje hipotezy badawcze dotyczące umiejscowienia wymiarów psychopatii w obrębie kołowego modelu metacech osobowości. Wyniki tych analiz zostały zaprezentowane w tabelach i na wykresach, dla każdej teorii/miary psychopatii oddzielnie, łącznie z komentarzami dotyczącymi wskaźników dopasowania oraz konkluzjami dotyczącymi hipotez badawczych. Całość

przygotowana jest starannie, przejrzysto, w sposób przyjazny dla czytelnika. Pomocna jest także tabela 48, przedstawiająca w sposób schematyczny wyniki tej części badania.

Ostatnia część rozdziału Wyniki prezentuje wyniki analiz podobnych do tych prezentowanych w poprzedniej sekcji, jednak tym razem przedmiotem zainteresowania są wymiary psychopatii, wyróżnione w hierarchicznej analizie czynnikowej. Prezentacja wyników jest taka sama jak w sekcji poprzedniej.

Pracę kończy dyskusja wyników. Podobnie jak w części teoretycznej, Autorka utrzymuje interpretację na poziomie strukturalnym koncepcji psychopatii, próbując na podstawie wyników wnioskować o jej „prototypowych” cechach. Z jedną poruszoną w dyskusji kwestią trudno mi się zgodzić – z twierdzeniem, że model triarchiczny zawiera niespójne aspekty psychopatii (s. 140). Nie jestem pewna czy to dobre określenie, gdyż ta niespójność strukturalna (pokazująca się zazwyczaj w badaniach przy pomocy TriPM jako ujemna korelacja między disinhibition i boldness) jest wpisana w tę koncepcję, tzn. nie jest przypadkowa. Wyraźnie odmienna lokalizacja adaptacyjnych aspektów psychopatii w modelu KMMO nie była oczywiście niespodzianką. Co ciekawe, wyniki analizy czynnikowej okazały się w pewnej części zbieżne z triarchiczną koncepcją psychopatii Patricka. Gdy testowane były trzy czynniki, ich odzwierciedlenie w modelu KMMO było bardzo podobne do położenia domen psychopatii triarchicznej. Trzy otrzymane przez Autorkę czynniki były także podobne treściowo, dlatego nadała im nazwy: bezduszość, rozhamowanie i śmiałość (identyczne jak w koncepcji triarchicznej).

Aspekt techniczny pracy nie budzi zastrzeżeń. Praca napisana jest poprawnym, komunikatywnym językiem, zawiera poprawnie sformatowane przypisy bibliograficzne i bibliografię końcową, i bardzo starannie przygotowane tabele i schematy, pełniące w tej pracy ważną rolę. Praca zawiera błędy typograficzne, jednak jest ich stosunkowo niewiele.

Na końcu pracy autorka wymieniła dwa ograniczenia własnych badań: prowadzenie badań online (choć nie wyjaśniła dlaczego ten fakt jest ograniczeniem) oraz ewentualny negatywny wpływ pandemii Covid-19 na uczestników (choć też nie wiadomo w jakim zakresie i znaczeniu), sformułowane dość enigmatycznie. Wydaje się, że oceniane badanie, jak każde tego typu, ma więcej ograniczeń, np. związanych z metodami samoopisowymi ogólnie i pomiarem psychopatii w sposób szczególny, z proporcją kobiet i mężczyzn w grupie (co jest istotne ze względu na różnice psychopatii męskiej i kobiecej), być może także z wielkością grupy. Zastanawiam się przy tej okazji, czy płeć osób badanych różnicowała położenie wymiarów psychopatii w kołowym modelu osobowości. Innego rodzaju ograniczeniem jest bardzo niska rzetelność niektórych podskal.

Podsumowując, mimo sformułowanych powyżej nielicznych uwag polemicznych i krytycznych, pracę mgr Anety Drożdżewicz oceniam bardzo pozytywnie. Doktorantka poprawnie sformułowała interesujący i istotny problem naukowy i zaproponowała jego rozwiązanie. Zaplanowała i przeprowadziła badanie empiryczne i dokonała analizy danych z zastosowaniem zaawansowanych technik statystycznych. Badania mają walor nowości a ich wyniki będą użyteczne dla badaczy zjawiska psychopatii i wszystkich badaczy chcących wykorzystywać konstrukt psychopatii w swoich badaniach. Doktorantka wykazała także wiedzę teoretyczną w obszarze związanym z tematem badania.

Konkluzja

Stwierdzam, że praca doktorska mgr Anety Drożdżewicz spełnia wymogi określone w art. 187 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2022r., poz.478 z późn. zm.). Wnoszę do Rady Dyscypliny Psychologia UKSW o dalsze procedowanie.

